

„Jääge oma liistude juurde!“

IGNAR FJUK

Kümne aasta eest, kommenteerides kaheksakümne kultuuritegelase üleskutset toetada presidendivalimistel Toomas Hendrik Ilvest, ütles toonane Rahvaliidu esimees Villu Reiljan: „Nad on päris hea kunstnikud, oma liistude juurde jäämine teeks neile au!“

Siinkohal ei keskenduks ma sellele, mis sai Reiljanist või millega lõpeb siis presidendiks valitu Ärna talu saaga. Küll aga ei tasu mitte kunagi, mitte kedagi ja mitte midagi kampaania korras pimesi toetada, kui pole selged kõik asjaolud, saati siis eetilised.

Reiljan ei muretsenud kultuuritegelaste tööpõllu unarusse jätmise pärast. Reiljan muretses, et tuntud inimesed ei tuleks poliitikasse, kus tema oli end koos oma sõpradega juba mugavalt sisse seadnud. Ja et sajad ja tuhanded jääksidki oma liistude juurde.

Kui me 1987. aasta mais Loomeliitude Kultuurinõukoja asutasime, soovitati meilgi oma põhikirjaliste eesmärkide sõnastamisel piirduda vaid Eesti kultuuri puudutava temaatikaga. Riigi valitsemisega tegelevad ju teised. Mõistagi me sellega ei piirdunud. Arutelude fookuses olid migratsioon, demograafia, sõnavabadus, Eesti kodakondsus, kui nimetada vaid mõnda. Selgituseks – kevadel '87 asutatud Kultuurinõukoda oli üldse esimene uue aja ühiskondlik organisatsioon toonases Eestis, järgmine, MRP AEG, sündis alles augustis, Muinsuskaitse selts üle poole aasta hiljem, ERSP aga alles järgmise aasta jaanuaris. Kuni Rahvarinde moodustamiseni nähti Kultuurinõukojas omamoodi Eesti varivalitsust.

Et mugavamalt jagada ja valitseda, toetab võim alati ühe-teema ehk n-ö nišipõhiste kogude ja kogukondade moodustamist, et neid siis üksteisele vastandada, kantslist pisendada, samas piskuga toetades ja jälgides, et ühiskonna põhiküsimusi puudutavast otsustamisest jääksid nad kõrvale. Eri aegadel on võim kasutanud selleks erinevaid vahendeid. Näiteks nõukogude aegseid loomeliite ja loojaid hoiti lõa otsas autoostulubade, turismituusikute, preemiate ja tiitlitega.

Ja ometi, üsna sarnase mustri järgi jätkub grupipõhine jaga-ja-valitsemine ka täna. Näiteks KULKA! Ehkki eesmärgiseades ülimalt õilis, toimib see poliitilises mõttes, rõhutan: poliitilises mõttes, ühiskonda tasalülitava instituudina – kui oskad ankeeti täita, siis *palun*, ehk saad ka toetust! – näita omafinantseeringut, kooguta liitude tagatubade ees, kuid pea lõuad! Kas selline ringkäendusele, kuulekusele ja alandlikkusele orienteeritud süsteem pole juba iseenesest alandav.

Kodanikkonna tasalülitamine ongi osa valitsuste igapäevatööst. Selleks on palgatud võimekad poliititehnoloogid, ellu kutsutud maksumaksja rahastatud mõtte- ja koostöökojad. Riigieelarveline tugi tagab neilt valitsustele meelepärase tagasiside, vajadusel avaliku arvamusega manipuleerimise, kriisi puhkemisel aga oskusliku kriisijuhtimise.

Kriisijuhtimise õpikunäiteks kõlbab Jääkeldri juhtum. Mäletame – 2012. aasta sügiseks oli valitsuse arrogantne poliitika, erakondade rahastamisega seotud skandaalid ja see, kuidas poliitikud sellele reageerisid, sünnitanud liikumise „Aitab valelikust poliitikast!“ Inimesed tulid tänavatele, Tartus, Pärnus, Viljandis ja Tallinnas toimusid demonstratsioonid. Seejärel avaldasid 17 ühiskonnategelast pöördumise HARTA 12, mis näitas kriisi kogu oma sügavuses. Tundus, et vähemalt nüüd toimub mingi muutus. Ent siis käivitus kurikuulus **Lootusprojekt** PKPE (ehk *palvekirjaga keisri palge ette*). Sest arvati, et presidendi kaasamine võiks anda kogu protsessile uue hingamise, eetilise mõõtmise, seaks valitsuse valiku ette – kas muutuda või tagasi astuda. See oli vale arvestus.

Presidendi juures tegutsenud koostöökoda võttiski asja enda kätte. Las võtavad, arvati, neil selleks rahagi.

Pealegi pidi kõik olema suurejooneline – kaasa võis lüüa kogu rahvas. Ometi (või just seetõttu) lõppes kõik haleda visinaga. Enam kui pooleteisttuhandest ettepanekust, mis töötasid radikaalset poliitilist reformi, valisid koostöökoja seatud „eksperdid“ ja järgnenud Rahvakogu Riigikogule esitamiseks välja vaid need kõige-kõige-kõige „realistlikumad“. Ja kui siis president, kes pidi neid kümneid kordi lahjendatud ettepanekuid kindla ja nõudliku sõnaga Riigikogule üle andma, tegi seda piinlikuks tegeva ebaluse ja ebaseadusega, sai ka Riigikogu põhiseaduskomisjon, kellele asi otsustada anti, lõpetamisi, üks jalg teisel, parastaval irvel vaid öelda: „Mis Rahvakogu? Mis ettepanekud? Meie oleme valitud! Meie otsustame! Punkt!“

Ja edasi? – süvenev stagnatsioon, rahva võõrandumus võimust ja poliitikast, poliitikute võõrandumus rahvast. Valeliku poliitika ajajad jätkasid aga uue mandaadi ja veel valgemates kampsunites.

Miks ma seda meenutasin? Aga selle pärast, et kõik näib korduvat. Et me ei õpi oma vigadest. Nii on ka lageraie ja *Rail Balticu* kriitika pannud kriisimanagere juba uut rahvakogu kavandama – et taas demokraatiat teeskleva mimikriga võimulolijate tagalat kindlustada, et aeg maha võtta, katteta lubadusi anda, auru välja lasta. Mida on meil sellest õppida?

Esiteks, sügavalt ekslik on arvata, et kultuur ja kultuuriinimesed (või mis iganes eraldi grupp) on midagi ühiskonnast eraldiseisvat, asi iseeneses.

Kultuuri olemuslikkus ja jõud on just tema integreerituses, ühiskonna teiste osistega **koosmõjus**, milleta pole ka kultuuri.

Seetõttu ärgem unistagem, veel vähem laskem end suruda tegelikust poliitikast ja otsustamisest kõrvale, virvatulukestena helendavatesse ja ilusakõlaliste nimedega kogudesse, olgu selleks siis Rahvakogu, kultuuriparlament, metshaldjate sekt või muu taoline. See tähendaks ISEotsustamise delegerimist neile, kes ei hooli. See on just see, mida on võim alati soovinud ja teinud – tõrjunud meid liistupõhistesse kvaasikogudesse. See on LÕKS.

Ärgem soovigem sellist kultuuriparlamenti. See saab vaid ettepanekuid teha, otsustamine delegeritakse teistele. Paremal juhul piilutakse üles Toompeale, Riigikogu ja valitsuse poole – ehk pudeneb veel mõni kross. Või kurdab, nagu pärast viimast iseseisvuspäeva mõnede loomeliitude juhid tegid, et miks küll neid seekord presidendi vastuvõtule ei kutsutud. Hale!

Kui soovime kultuuriparlamenti – ja see võiks meil tõepoolest olla! – siis ei tähenda see, et kultuuriinimesed peaksid ninatpidi koos istuma ja arvama, et ainuüksi seeläbi midagi muutub. Ei muutu! Selle asemel peaks Riigikokku pürgima ja jõudma palju kultuuriinimesi. Et kultuuriinimesed oleksid seal jõuna, millel oleks mõju. Nii et otsuste põhjal, mida Riigikogu teeb, võibki väita, et meil on **KULTUURIPARLAMENT**.

Teiseks, looja-isiku saatuseks on olla üks, isegi kui teda ümbritseb meeskond. Selleks et olla orientiiriks, eeskujuks. Looja ei vaja oma hääle kuuldavaks tegemiseks kollektiivse istusega sandistatud hurraahäma.

Ja nüüd tagasi algusesse: kaheksakümne kultuuritegelase seas, kes Ilvest toona presidendiks soovisid, oli ka Arvo Pärt, olid Järvi ja Kross. Ja vaatamata sellele, et nemad – Eesti kultuuri heerosed – seal olid, võis näiteks Savisaar kogu ettevõtmist naeruvääristades öelda: „Kindlasti on olemas 80 kultuuritegelast ja rohkemgi veel, kes võivad võtta ka vastupidise positsiooni.“ Ole lahke!

Kui sisuka toetusavaldusega oleks näiteks esinenud Arvo Pärt üks, või Järvi, või Kross, poleks saanud neid naeruvääristada, poleks olnud võimalik nende kõrvale seada kedagi teist. Kui siis vaid – Monika Batrakovat... Selles peitubki looja-isiku vägi – tal on nimi, ta on ta **ISE**. Seetõttu teda ka ei murra.

Lageraie saab ikkagi teha ju vaid metsas.